

Н.О. Якухіна,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІНКЛЮЗІЯ ЯК ПРІОРИТЕТ: СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ ЧЕРКАСЬКОЇ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І-ІІІ СТУПЕНІВ № 8
ЧЕРКАСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Інклюзія – це не про особливі умови для окремих дітей,
а про створення такого освітнього середовища,
у якому кожна дитина має можливість бути почутою,
прийнятою та успішною.*

Центр громадського здоров'я МОЗ України

Трансформація освітньої моделі в Україні зумовила необхідність переосмислення підходів до організації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта, закріплена на законодавчому рівні як пріоритетний напрям державної політики, передбачає створення безбар'єрного освітнього середовища, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти незалежно від психофізичних особливостей розвитку дитини. У контексті реалізації цих завдань досвід Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 8 набуває особливої актуальності, оскільки демонструє системний підхід до впровадження інклюзивних практик на рівні цілісного освітнього закладу.

Кількісні показники діяльності закладу свідчать про масштабність інклюзивної роботи та її багатовекторну спрямованість. Станом на сьогодні заклад забезпечує освітні послуги для 102 учнів з особливими освітніми потребами, що становить значну частку від загальної кількості здобувачів освіти. Організаційна структура інклюзивного навчання включає 18 загальноосвітніх класів, де 46 дітей здобувають освіту спільно з однолітками за супроводу асистентів учителів, а корекційно-розвиткові заняття проводяться безпосередньо на базі закладу нашими власними вчителями. Згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру, **серед цих учнів: 4 учні мають 2 рівень підтримки, 34 учнів – 3 рівня, 8 учнів – 4 рівня.**

Наведені кількісні показники свідчать не лише про розширення інклюзивної практики, а й про високий рівень довіри батьків до закладу. Збільшення кількості учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються саме в умовах загальноосвітнього середовища, підтверджує ефективність створеної системи підтримки та готовність школи відповідати різномісцевим освітнім запитам.

Водночас функціонують 4 спеціальні класи для учнів з інтелектуальними порушеннями, створені для навчання дітей, які мають стійке зниження пізнавальної діяльності внаслідок ураження центральної нервової системи та потребують специфічного освітнього середовища й інтенсивної корекційної роботи.

Кількість учнів у спеціальних класах розподіляється наступним чином: у 1-В навчається 6 учнів, у 2-В – 10 учнів, у 4-В – 12 учнів, а в 8-В – 10 учнів. Окрему категорію становлять 18 учнів, які отримують освіту за індивідуальною формою навчання (педагогічний патронаж), що зумовлено станом їхнього здоров'я або іншими об'єктивними обставинами.

Стратегія розвитку інклюзивної освіти в закладі ґрунтується на принципах універсального дизайну та соціальної моделі інвалідності, що передбачає не адаптацію дитини до середовища, а трансформацію самого середовища відповідно до потреб кожного учня. Архітектурна та фізична доступність виступає

фундаментальною передумовою реалізації права на освіту для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та іншими фізичними обмеженнями. Заклад послідовно реалізує заходи з усунення архітектурних бар'єрів, що включає облаштування сучасних туалетів, розширення дверних прорізів, створення доступних санітарних приміщень. Ергономічна організація простору класних кімнат забезпечує можливість ефективного використання спеціального обладнання та асистивних технологій, а також створює умови для безперешкодного пересування всіх учасників освітнього процесу.

Кадрове забезпечення інклюзивної освіти визначається як критичний фактор успішності впровадження інклюзивних практик. У закладі функціонує мультидисциплінарна команда фахівців, до складу якої входять 6 практичних психологів, 1 реабілітолог (лікувальна фізкультура), 6 дефектологів та 4 логопеди. Професійна компетентність педагогічних працівників систематично підвищується через участь у програмах підвищення кваліфікації, тематичних семінарах, тренінгах з інклюзивної педагогіки, що забезпечує оволодіння сучасними методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Головним аспектом кадрової політики є формування інклюзивної компетентності всього педагогічного колективу, а не лише фахівців супроводу, оскільки успішність інклюзії залежить від готовності кожного педагога працювати

на формуванні навичок практичного рахунку в повсякденних ситуаціях (покупки, орієнтація в часі), а під час уроків української мови – на розвитку функціонального мовлення та комунікативної ініціативи. Такий підхід дозволяє підвищити мотивацію учнів і забезпечити практичну значущість навчання.

Особливої уваги заслуговує ефективна корекційна робота, яку здійснюють корекційні педагоги закладу, застосовуючи різноманітні авторські та адаптовані методики. Фахівці працюють за спеціально підібраними технологіями розвитку мовлення, когнітивних процесів, сенсорної інтеграції та соціально-емоційних навичок. Значну роль відіграє використання наочних та дидактичних матеріалів, зокрема індивідуальних карток, розроблених відповідно до потреб конкретних учнів. Такі картки допомагають формувати навички розпізнавання емоцій, розвиток дрібної моторики, мовленнєву активність, логічне та асоціативне мислення. Застосування власних методичних напрацювань корекційних педагогів підвищує ефективність корекційно-розвиткової роботи, дозволяє гнучко реагувати на освітні потреби дітей та забезпечує поступову, але стабільну позитивну динаміку розвитку кожного учня.

Психолого-педагогічний супровід виступає системоутворювальним чинником інклюзивної освіти, що забезпечує цілісність та узгодженість дій усіх учасників освітнього процесу. Регулярні засідання команди супроводу дитини створюють платформу для міждисциплінарного обговорення проблемних питань, аналізу динаміки розвитку дитини, своєчасного коригування індивідуальних освітніх траєкторій. Основною складовою супроводу є робота з батьками, яка передбачає не лише інформування та консультування, але й психологічну підтримку, навчання прийомам взаємодії з дитиною, залучення до освітнього процесу як активних партнерів.

Формування інклюзивної культури освітнього середовища розглядається як стратегічне завдання, спрямоване на зміну ставлення до різноманітності та подолання стереотипів щодо осіб з особливими освітніми потребами. Заклад реалізує комплексну програму виховних заходів, спрямованих на розвиток емпатії, толерантності, навичок міжособистісної взаємодії в умовах різноманітності. Через організацію спільних проєктів, тематичних заходів, тренінгів з розвитку соціально-емоційних компетентностей діти набувають досвіду конструктивної взаємодії з однолітками, які мають відмінні можливості та потреби. Робота з батьківською спільнотою спрямована на подолання упереджень, формування розуміння цінності інклюзії для всіх дітей, залучення батьків до створення прийнятного та підтримувального середовища.

Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних та асистивних технологій значно розширює можливості навчання дітей з особливими освітніми потребами та підвищує ефективність корекційно-розвиткової роботи. Заклад використовує спеціалізоване програмне забезпечення для дітей з різними типами порушень, адаптивні пристрої, мультимедійні освітні ресурси, системи альтернативної та доповнювальної комунікації для учнів з порушеннями мовлення. Особливого значення набувають дистанційні технології навчання, які забезпечують освітній процес для дітей на індивідуальній формі навчання, дозволяють підтримувати постійний зв'язок

в умовах освітньої різноманітності.

Індивідуалізація освітнього процесу реалізується через розроблення та впровадження індивідуальних програм розвитку та індивідуальних навчальних планів для кожного учня з особливими освітніми потребами. Ці документи, розроблені на основі комплексної психолого-педагогічної діагностики та з урахуванням рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру, визначають специфічні освітні цілі, методи та засоби їх досягнення, критерії оцінювання навчальних досягнень, обсяг та зміст корекційно-розвиткової роботи. Персоналізований підхід дозволяє враховувати не лише характер та ступінь порушень розвитку, але й індивідуальний темп засвоєння матеріалу, сильні сторони дитини, її інтереси та схильності, що забезпечує оптимальні умови для реалізації освітнього потенціалу кожного учня.

У процесі реалізації індивідуальних програм розвитку вчителі та асистенти вчителів активно використовують поєднання академічних і життєвих компетентностей. Наприклад, під час уроків математики для окремих учнів акцент робиться

із закладом, реалізовувати синхронну та асинхронну взаємодію з учителями та однокласниками.

Реалізація інклюзивної освіти супроводжується низкою викликів організаційного, методичного та ресурсного характеру. Серед основних проблем слід виділити необхідність постійного оновлення та розширення матеріально-технічної бази, дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері корекційної педагогіки та спеціальної психології, складність координації діяльності великої кількості фахівців у межах мультидисциплінарної команди, різний рівень готовності батьків до інклюзивної форми навчання та їх упередження щодо спільного навчання дітей з типовим розвитком та особливими освітніми потребами.

Подолання цих викликів вимагає системних зусиль на рівні закладу, органів місцевого самоврядування та держави загалом. Заклад активно застосовує різноманітні стратегії подолання наявних обмежень та бар'єрів. Залучення додаткових ресурсів здійснюється через співпрацю з громадськими організаціями та установами, встановлення партнерських відносин. Удосконалення координації роботи команди супроводу досягається через впровадження ефективних систем комунікації, регулярне проведення міждисциплінарних нарад, використання цифрових платформ для обміну інформацією та спільного планування. Робота з батьками вибудовується на основі принципів партнерства та передбачає систематичне консультування, проведення навчальних семінарів для батьків, організацію груп взаємопідтримки, залучення батьків до прийняття рішень щодо освітнього процесу.

Інноваційні інклюзивні практики, що реалізуються в закладі:

- інтеграція корекційно-розвиткових занять у структуру навчального дня;
- використання елементів сенсорної інтеграції безпосередньо в класному просторі;
- поєднання інклюзивного та спеціального навчання в межах одного закладу як моделі гнучкої освітньої траєкторії;
- активне застосування альтернативної та додаткової комунікації (візуальні розклади, піктограми, картки вибору);
- системна робота з формування соціально-емоційних навичок у всіх учнів, незалежно від наявності особливих освітніх потреб.

Аналіз результатів діяльності закладу свідчить про позитивну динаміку у сфері інклюзивної освіти. Спостерігається підвищення якості навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, покращення показників їхньої соціальної адаптації та інтеграції в освітнє середовище, зростання рівня задоволеності батьків якістю освітніх послуг. Важливим ефектом інклюзивної освіти є формування у всіх учасників освітнього процесу соціально значущих компетентностей, таких як емпатія, толерантність, готовність до взаємодопомоги, здатність до конструктивної комунікації в умовах різноманітності.

Важливим напрямом розвитку інклюзивної практики закладу є участь учнів у міжнародних програмах та проектах, грандах, що сприяють їхній соціалізації та розширенню освітніх можливостей. Показовим у цьому контексті став нещодавній візит представників Черкаської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 8 до міста Білефельд (Німеччина), де учні взяли участь у міжнародних спортивних змаганнях Bethel Athletics, організованих спеціально для дітей з особливими освітніми потребами. Змагання охоплювали дев'ять видів спорту та були спрямовані на створення умов для фізичного розвитку, міжкультурної взаємодії та підвищення

рівня мотивації здобувачів освіти. Для учнів школи участь у цьому заході стала не лише можливістю проявити свої спортивні здібності, а й важливим досвідом включеності в міжнародну спільноту. Діти мали змогу поспілкуватися з ровесниками з інших країн, ознайомитися з новими формами організації інклюзивних спортивних активностей та відчувти підтримку широкого кола учасників змагань.

Паралельно з участю школярів у спортивній програмі в Білефельді працювала делегація керівників черкаських закладів освіти. Представники адміністрації проводили робочі зустрічі з німецькими партнерами, під час яких обговорювалися перспективи реалізації нових спільних освітніх проєктів, можливості академічних обмінів, стажувань та розширення партнерських ініціатив у сфері інклюзивної освіти. Співпраця між Черкасами та Білефельдом, які є містами-побратимами, вже тривалий час сприяє розвитку освітніх інновацій, і зазначена поїздка стала черговим кроком у зміцненні цього партнерства. Отриманий міжнародний досвід підтверджує, що участь у таких програмах є потужним інструментом формування інклюзивної культури, розширює горизонти учнів з особливими освітніми потребами та сприяє інтеграції українських освітніх практик у європейський простір.

Інклюзивна освіта розглядається не як спеціальний сегмент освітньої системи, а як універсальний принцип організації навчання, що відповідає вимогам часу та забезпечує реалізацію конституційного права кожної дитини на якісну освіту. Подальший розвиток інклюзії вимагає консолідації зусиль усіх стейкхолдерів, зміцнення нормативно-правової бази, збільшення фінансування та підвищення суспільної обізнаності щодо її цінності для побудови справедливого та гуманного суспільства.

Досвід Черкаської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 8 підтверджує, що ефективна інклюзія можлива за умови системного підходу, стратегічного бачення та готовності освітнього колективу до змін. Представлена модель може слугувати практичним орієнтиром для інших закладів освіти, які перебувають на етапі розбудови безбар'єрного освітнього простору та прагнуть забезпечити реальну, а не декларативну рівність освітніх можливостей.

